

AURELIJA TAMULIONIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikologija, morfologija.

NEAPIBRĖŽTĄ YPATYBĖS KIEKĮ ŽYMINTYS BŪDVARDŽIAI: PRIEŠDĒLIŲ *PO-* IR *PA-* VEDINIŲ KIRČIAVIMAS

Adjectives Denoting an Indefinite Amount
of Peculiarity: Accentuation of Derivatives
with the Prefixes *po-* and *pa-*

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariamas neapibrėžtą ypatybės kiekį žyminčių būdvardžių, t. y. priešdėlių *po-* ir *pa-* vedinių ir jų pamatinių žodžių kirčiavimas. Darbo objektas yra neapibrėžtą ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai, pateikti akademiniame elektroniniame *Lietuvių kalbos žodyne*. Straipsnyje visa medžiaga grupuojama pagal darybos tipus. Atskirose straipsnio dalyse aptariamas kiekvieno darybos tipo (priešdėlių *po-* ir *pa-*) vedinių ir jų pamatinių žodžių kirčiavimas.

ANNOTATION

The article discusses the accentuation of adjectives denoting an indefinite amount of peculiarity, i.e. derivatives with the prefixes *po-* and *pa-* and their base words. The research object is adjectives denoting an indefinite amount of peculiarity, which are listed in the academic electronic *Dictionary of the Lithuanian Language*. The article groups the overall data by the type of formation. Individual chapters of the article deal with accentuation of derivatives of each type of formation (prefixes *po-* and *pa-*) and their base words.

ESMINIAI ŽODŽIAI: akcentinė dominacija, kirčiavimas, kirčiuotė, kirčiavimo variantai, neapibrėžtą ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai.

KEYWORDS: accentual domination, accentuation, accentual paradigm, accentuation variants, adjectives denoting an indefinite amount of peculiarity.

ĮVADAS

Straipsnyje, remiantis akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* elektroninės versijos (toliau – LKŽe) medžiaga, analizuojamas neapibrėžtą ypatybės kiekį žyminčių būdvardžių, t. y. priešdėlių *po-* ir *pa-* vedinių, jų pamatinių žodžių kirčiavimas¹.

LKŽe iš viso rasta 214 priešdėlio *po-* ir 316 priešdėlio *pa-* vedinių, žyminčių neapibrėžtą ypatybės kiekį². Straipsnyje atskiruose skyriuose analizuojamas dviejų darybos tipų³ – priešdėlio *po-* ir priešdėlio *pa-* būdvardžių kirčiavimas, nurodomi kirčiavimo variantai. Aprašomas ir pamatinių žodžių kirčiavimas, analizuojama, iš kokio kirčiavimo (šakninio ar kilnojamojo) pamatinių žodžių padaryti vediniai. Vedinių priešdėliai pagal poveikį pamatiniams kamienams skirstomi į dominacinius stiprinančiuosius (priešdėlis *po-*) ir dominacinius silpninančiuosius (priešdėlis *pa-*; Danguolė Mikulėnienė vadina kintamojo stiprumo [Mikulėnienė 2005: 177; plg. Stundžia 1995: 10])⁴. Visų pamatinių žodžių kamienai skiriami į stipriuosius (*bráuzga, dievótas*) ir silpnuosius (*aštrùs, baisùs*). Skyrių pabaigoje pateikiamos išvados, aprašomos vedinių ir pamatinių žodžių akcentinės savybės.

1. PRIEŠDĖLIO *PO-* VEDINIŲ
KIRČIAVIMAS

Pirmajame skyriuje analizuojama 214 priešdėlio *po-* vedinių, žyminčių neapibrėžtą ypatybės kiekį, ir jų pamatinių žodžių kirčiavimas.

Beveik visi priešdėlio *po-* vediniai kirčiuojami 1 kirčiuote [(a); 206 žodžiai]. Trys vediniai kirčiuojami 3^a kirčiuote [(b); 3 žodžiai]. Yra vedinių, kurių kirčiavimas įvairuoja. Varijuoja 1 ir 3^a kirčiuočių vediniai [(c); 7 atvejai]⁵.

¹ Tyrimo objektu priešdėlių *po-*, *pa-* vediniai pasirinkti todėl, kad yra gana dažni ir istoriniu požiūriu giminingi. Su prielinksniu *po* (< *pā*) istoriškai susiję du dabartinės lietuvių kalbos priešdėliai: *po-* ir *pa-*. Jie abu gali būti laikomi vieno ir to paties priešdėlio **pā-* alomorfa: *pa-* atitinka silpnąjį, *po-* – stiprųjį realizacijos laipsnį (Mikulėnienė 1994: 118).

² Straipsnyje terminas *neapibrėžtas* vartojamas tik ypatybės kiekio neapibrėžtumui nusakyti (plačiau žr. Tamulionienė 2013).

³ Plačiau apie šių būdvardžių darybą, darybos tipų skyrimą ir pamatinių žodžių nustatymą žr. Tamulionienė 2013: 126–145.

⁴ Dominaciniai stiprinantieji yra afiksai, kurie „sustiprina arba išlaiko stiprų pamatinį kamieną [...] Dominaciniai silpninantieji afiksai, atvirkščiai, susilpnina arba išlaiko silpną pamatinio žodžio kamieną“ (Stundžia 1995: 9–10).

⁵ Vienas žodis LKŽe pateiktas nesukirčiuotas (*popilkas*). LKŽK būdvardžio *pódrungnas* rasta viena kortelė, kurioje nurodomas tik pagrindinės šio žodžio formos vyriškos giminės vardininkas, kirčiuojamas

- (a) 1 kirčiuotė: *póankstis, póankštis, póankštókas, póaštris, 2 póaukštis, póbaisis, póbaltis, póbasis, póbaugis, póbėris, póbjauris, póblogis, póbrangis, póbrangus, póbudris, póbugštus, póbukis, pódailus, 1 pódidelis, 1 pódidis, pódidokas, pódidokis, pódievotis, pódykis, pódrėgnis, pódrungnis, pódrūtis, pódukslis, 2 pógarsis, pógausis, pógeltis, pógeltonis, pógeras, pógeris, pógiedris, pógilis, póilgas, póglioris, pógražis, pógreitis, pógrynis, póilgis, póįvairis, pójaunas, 2 pójaunis, pókalnotas, pókarštas, pókarštis, pókarštókas, pókartis, pókeistas, pókeistis, pókietis, pókimis, póklaikis, póklienis, pókreivas, pókreivis, ×pókūdis, pókurčis, pókurtis, pókvailis, pólaibis, 2 pólaisvis, 2 pólaiškis, pólaukštis, pólengvis, ×pólen-tis, pólėd nus, pólėtis, póliesis, 2 pólygis, póliūdnis, pólo mis, pómaršis, pómažis, pómažo- kas, póməlynis, pómenkis, pó minkštis, pómitris, pó mukšis, pó mulkis, pónašis, pó naujis, pónedoris, pónėkis, pópaikšis, pópalaidis, pópalaikis, pópasutiis, pópigis, pópiktis, pópilkis, pópilmis, póplatis, póplepis, póplikas, póplikis, pópliuškis, póploktis, póplonis, póprastis, pópuikis, póraganis, 2 pórainis, póraišis, pórambis, póramis, póraudis, póraudonis, póre- svas, póresvis, póretis, póretokas, pórudis, pó rūgštas, 2 pó rūgštis, pó rūgštókas, pó rūpis, pó rūstis, pó saldis, pó saldus, pósenis, pó siauris, pó siaurokas, pó silpnis, pó skaudis, pó skys- tis, pó skystokas, pó skriaunus, ×pó skrumnis, 2 pó slėnis, póslidis, 2 pó slydis, pó smagis, pó smailis, pó smulkis, 2 pó snūdis, pó sraunis, pó stambis, pó stangus, pó statis, pó stipris, pó striukis, pó sūdrus, pó sukrus, pó sunkis, pó sveikis, pó šaltis, pó šykštis, pó silsvas, pó šiltas, pó šiltis, pó šiltokas, pó šykštas, pó širmis, pó šiurkštis, pó šiurpis, pó šlapis, pó šlapis, pó šveplis, pó taitis, pó tampris, pó tamsis, pó tamsokas, pó tankis, pó teisis, pó tekinis, 2 pó tykis, 2 pó- tytis, pó tinginis, 2 pó tingis, 2 pó tyris, pó tirštis, pó tizis, 2 pó tolis, pó trankis, 2 pó troškis, pó trumpis, pó trumpis, pó trumpokas, pó tuštis, pó tvirtis, pó ūmis, pó vargšis, 2 pó veikis, pó vėlis, pó velniškas, pó verksmis, pó verksnis, 2 pó vėsis, pó vėsus, pó vidutinis, pó vienodis, pó vilgšnis, pó vilkis, pó vyriškas, pó žalis, 2 pó žemis, pó žiaudris, pó žydris, pó žilis, pó žioplis, pó žvairis, pó žvalis.*
- (b) 3^a kirčiuotė: *pobrauzgys, pódrungnas, pópilkas.*
- (c) *pójuodis* (1) Gd, Slm⁶ – *pojuodys* (3^a) Jn; 2 *pósausis* (1) Erž, Ėr, Grš, Ktk, Slm, Srv, Vn, Žr – *posausys* (3^a) Žr; ×*póskūpis* (1) Ds – *poskūpys* (3^a) Šll; *póstoris* (1) Ėr, Rs, Sb,

tvirtaprade priegaide, kirčiuotė nenurodoma. Būdvardžio *popilkas* taip pat rasta tik viena kortelė. Joje pagrindinis žodis nesukirčiuotas, tik iliustracinis sakiny, užrašytas Nočioje (pietų aukštaičių patarmė) („Vienas buvo popilkaš rūkais pasrėdis, o kito neatsimenu“), rodo, kad šis vedinys kirčiuojamas 3^a kirčiuote. Šios tarmės žodynuose šis būdvardis nerastas (DvŽ 2010). Iš LKŽK iliustracinio pavyzdžio galima daryti prielaidą, kad vedinys *popilkas* turi būti kirčiuojamas kaip ir vedinys *pódrungnas* – 3^a kirčiuote [(b); 2 žodžiai].

⁶ LKŽe pateikta medžiaga nerodo tikrojo vedinių paplitimo ploto. Žodyne žodis gali būti neužfiksuotas, bet tai nereiškia, kad jis tame plote ir nevartojamas, todėl straipsnyje analizuojamą geografinį vedinių paplitimą reikėtų vertinti kaip apytikslį. Straipsnyje prie vedinių nurodomos vietovės, kuriose jie fiksuojami LKŽe. Vietovių sutrumpinimai atitinka LKŽe teikiamus sutrumpinimus. Aprašant tarmes remiamasi Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus tarmių klasifikacija *Lietuvių kalbos atlase* (LKA I; žml. Nr. 1).

Sld, Trs – *postorÿs* (3^a) Grg; *pósÿris* (1) Dr, J, Rm, Sb – *posÿrÿs* (3^a) Jn, Kv; *póšvie-sis* (1) BŽ 506, Rm – *pošvoiesÿs* (3^a) Tl; *pótumpis* (1) M.Unt – *potumpÿs* (3^a) Tv⁷.

Pamatiniai žodžiai dažniausiai kirčiuojami 4 kirčiuote [(d); 89 žodžiai], rečiau 3 kirčiuote [(e1); 17 žodžių], 3^b kirčiuote [(e2); 2 žodžiai], 2 kirčiuote [(f); 7 žodžiai] ir 1 kirčiuote [(g); 13 žodžių].

- (d) 4 kirčiuotė: *ankstÿs, aňkštas, aštrÿs, baisÿs, bāsas, blōgas, bugštÿs, 3 bÿkas, 1 dÿkas, druňgnas, dukslÿs, garsÿs, 3 gēltas, 1 gēras, giēdras, gilÿs, gražÿs, greĭtas, įvairÿs, keĭštas, kimÿs, klaiķÿs, kreĭvas, ×kūdas, kuřčias, kvailas, laiķkÿs, laukstÿs, leňgvas, ×leňtas, lētas, liūdinas, lomÿs, maršÿs, 1 māžas, meňkas, mĭtras, našÿs, naujas, 3 nēkas, 1 pĭktas, platÿs, plepÿs, plĭkas, prāstas, puikÿs, ramÿs, raūdas, rēsvas, rētas, rūdas, rupÿs, 2 saū-sas, sēnas, 1 siaūras, skriaūznas, ×skruĭnnas, slēnÿs, slidÿs, smagÿs, smailÿs, snūdÿs, sraunÿs, statÿs, 2 striūkas, sukrÿs, 1 sveĭkas, šilsvas, 2 šĭltas, šiurpÿs, šlāpias, švēplas, tamprÿs, tingÿs, tirštast, tižÿs, tolÿs, troškÿs, 2 truĭmpas, tūščias, vėlÿs, verksnÿs, vilķas, žālias, žemas, žiaudrÿs, 1 žilas, žvairas, žvalÿs.*
- (e1) 3 kirčiuotė: 2 *auķštas, drūtas, 1 ĭlgas, 1 jāunas, 1 kārštas, kietas, mĭnkštas, 1 pilnas, 3 plōkštas, 2 plōnas, rūgštast, rūgštÿs, stóras, šÿkštas, týras, tvirtas, žÿdras.*
- (e2) 3^b kirčiuotė: 1 *tēkinas, 2 tinginÿs.*
- (f) 2 kirčiuotė: *mūķsas, paĭķšas, palaĭkis, pliuškas, slidÿs, vāgšas, vidutinÿs.*
- (g) 1 kirčiuotė: *ankštókas, brāuzga, dievótas, glióras, kálnotas, karštókas, mažókas, 5 mul-kÿs, 2 skystókas, 2 tūmpa, tamsókas, trumpókas, 2 vÿriškas.*

Akcentinis variavimas būdingesnis pamatiniams žodžiams nei iš jų išvestiems būdvardžiams. Šioje variavimo grupėje vyrauja skirtingą kirčio vietą turintys vediniai.

Daugiausia rasta 1 ir 3 kirčiuočių žodžių variantų⁸ [(h1); 18 atvejų].

⁷ Iš LKŽe pateiktos iliustracinės medžiagos matyti, kad 1 kirčiuote kirčiuojami vediniai daugiausia žody-ne užrašyti iš aukštaičių (rytų ir vakarų) ir žemaičių (pietų ir šiaurės) tarmių. Šie būdvardžiai fiksuojami Panevėžio r. Ėriškyje – 2 *pósausis, póstoris*, Ramygaloje – *pósÿris, póšvoiesis*; Kėdainių r. Surviliškyje 2 *pósausis*, Truskavoje – *póstoris*; Kupiškio r. Salamiestyje – *pójuodis*, Subačiuje – *pósÿris, póstoris*; Utenos r. Kuktiškėse – 2 *pósausis*, Saldutiškyje – *póstoris*; Telšių r. Žarėnuose – 2 *pósausis*, Gadūnave – *pójuodis*; Jurbarko r. Eržvilke – 2 *pósausis*; Kretingos r. Darbėnuose – *pósÿris*; Raseiniuose – *póstoris*; Šakių r. Griškabūdyje – 2 *pósausis*; Šilutės r. Vainute – 2 *pósausis*; Zarasų r. Dusetose – *×póskÿpis*. 1 kirčiuote vediniai kirčiuojami ir A. Juškos (*pósÿris*), J. Barono (*póšvoiesis*), M. Untulio (*pótumpis*). 3^a kirčiuote vediniai kirčiuojami tik žemaičių tarmės pietų ir šiaurės patarmėse. Tokių vedinių LKŽe užrašyta Telšių r.: Telšiuose *pošvoiesÿs*, Varniuose *pobrauzgÿs*, Žarėnuose *posausÿs*; Šilalės r.: Šilalėje *poskÿpÿs*, Kvėdarroje *posÿrÿs*; Klaipėdos r. Gargžduose *postorÿs*; Plungės r. Tveruose *potumpÿs*. Du šia kirčiuote kirčiuojami vediniai *pojuodÿs* ir *posÿrÿs* LKŽe užrašyti iš Kazimiero Jauniaus raštų.

⁸ Kirčiavimo variantai straipsnyje pateikiami tokia tvarka, kaip jie pateikti LKŽe. Tos pačios kirčiuotės žodžių kirčiavimo variantai pateikiami atskiriant juos pasviruoju brūkšniu; kirčiuotė rašoma po antro-jo žodžio varianto.

(h1) *báltas* (3) – *báltas* (1); *béras* (3) – *béras* (1); *dìdelis* (3^b) – *dìdelis* (1); *didókas* (1) – *di-dókas* (3); *geltónas* (1) – *geltónas* (3); *júodas* (3) – *júodas* (1); *klíenas* (3) – *klíenas* (1); *líesas* (3) – *líesas* (1); *mélynas* (1) – *mélynas* (3^a); *pílkas* (3) – *pílkas* (1); 1 *raudónas* (1) – *raudónas* (3); *rāgana* (1) – *raganà* (3^b); *retókas* (1) – *retókas* (3); *rūgštókas* (1) – *rūgš-tókas* (3); *siaurókas* (1) – *siaurókas* (3); *šáltas* (3) – *šáltas* (1); *šiltókas* (1) – *šiltókas* (3); *vėlniškas* (1) – *vėlniškas* (3^a).

Šiai grupei priklauso ne tik skirtingomis kirčiuotėmis (1, 3) kirčiuojami vediniai, bet ir tokie, kurių dvejopai kirčiuojamos tik vienaskaitos vardininko formos [(h2); 6 atvejai].

(h2) *brangùs* / *brángus* (3) – *brángus* (1); 1 *lýgus* / *lygùs* (3) – *lýgus* (1); *smùlkus* / *smul-kùs* (3) – *smùlkus* (1); 2 *tánkus* / *tankùs* (3) – 2 *tánkus* (1); *vėikus* / *veikùs* (3) – *vėi-kus* (1); *vienódas* / *vienodas* (1) – *vienódas* (3).

Mažiau rasta 3 ir 4 kirčiuočių žodžių variantų [(i); 15 atvejų], 1, 3 ir 4 kirčiuočių žodžių variantų [(j1); 6 atvejai]. Šiai grupei priklauso ir būdvardis, kirčiuojamas pagal tris akcentines paradigmas (1, 3, 4), vienoje iš jų (3) dar skiriasi vienaskaitos vardininko kirčio vieta (j2).

(i) *grýnas* (3) – *grýnas* (4); *kartùs* (3) – *kartùs* (4); *láibas* (3) – *laĩbas* (4); *nedóras* (4) – *ne-dóras* (3); 2 *ráinas* (3) – *raĩnas* (4); *ráišas* (3) – *raĩšas* (4); *skýstas* (3) – *skýstas* (4); 1 *stangùs* (4) – *stángus* (3); *sūrùs* (3) – *sūrùs* (4); 3 *šėlmas* (3) – *šėlmas* (4); *šĩrmas* (3) – *šĩrmas* (4); *tamsùs* (4) – *támšus* (3); *vėsùs* (4) – *vėšus* (3); *vĩlgšnas* (3) – *vĩlgšnas* (4); *žĩõplas* (4) – *žĩõplas* (3).

(j1) *drėgnas* (3) – *drėgnas* (4) – *drėgnas* (1); *rūstùs* (3) – *rūstùs* (4) – *rústus* (1); *saldùs* (3) – *saldùs* (4) – *sáldus* (1); *sĩlpnas* (4) – *sĩlpnas* (3) – *sĩlpnas* (1); *taikùs* (4) – *táikus* (3) – *táikus* (1); *ũmùs* (3) – *ũmùs* (4) – *úmus* (1).

(j2) *súdrus* / *sūdrùs* (3) – *súdrus* (1) – *sūdrùs* (4).

Mažiau rasta ir 2 ir 4 kirčiuočių žodžių variantų [k1; 1 atvejis]. Prie šios būdvardžių kirčiavimo variantų grupės priskiriami ir skirtingai vienaskaitos vardininko linksnyje kirčiuojami būdvardžiai [(k2); 2 atvejai].

(k1) *dìdis* (4) – *dìdis* (2).

(k2) *sunkùs* / *suñkus* (4) – *suñkus* (2); *šviesùs* / *šviėšus* (4) – *šviėšus* (2).

1 ir 4 kirčiuočių žodžių variantų rasti 3 atvejai (l).

(l) *gausùs* (4) – *gáusus* (1); *šykštùs* (4) – *šýkštus* (1); *trankùs* (4) – *tránkus* (1).

Aptikta pamatinių žodžių, kurių skiriasi vienaskaitos vardininko kirčio vieta [(m); 13 atvejų] arba kirčiuojami skirtingais tos pačios kirčiuotės variantai [(n); 1 atvejis].

- (m) *baugùs – baūgus* (4); *bjaurùs – bjaurus* (4); *budrùs – bùdrus* (4); *pigùs – pìgus* (4); *rambùs – rambus* (4); *skaudùs – skaudus* (4); *×skūpùs – skūpus* (4), *stambùs – stañbus* (4); *stiprùs – stiprus* (4); *šiuŗkštùs – šiuŗkštus* (4); *teisùs – teĩsus* (4); *tykùs – tỳkus* (4); *tylùs – tỳlus* (4).
- (n) *paláidas* (3) – *pālais* (3^b).

Pamatiniai žodžiai daugiausia kirčiuojami 3 ir 4 kirčiuote (kartu su kirčiavimo variantais – 77 %) – jų kamienai akcentiškai laikytini silpnaisiais; daug mažiau pamatinių žodžių, kirčiuojamų 1 ir 2 kirčiuotėmis (kartu su kirčiavimo variantais – 23 %) – jų kamienai akcentiškai laikytini stipriaisiais. Beveik visada prisijungęs dominacinis stiprinantysis priešdėlis⁹ *po-* gauna kirtį ir išlaiko stiprų arba sustiprina pamatinio žodžio kamieną. Taigi nepriklausomai nuo pamatinio žodžio akcentinės galios beveik visų vedinių kamienai tampa stiprieji ir kirčiuojami 1-ąja kirčiuote.

Išimtį sudaro tik du 3^a kirčiuote kirčiuojami vediniai: *pódrungnas*, *pópilkas*. Vedinys *pódrungnas* yra išvestas iš pamatinio būdvardžio *druñgnas*, kirčiuojamo 4 kirčiuote. Kitas 3^a kirčiuote kirčiuojamas vedinys *pópilkas* yra išvestas iš būdvardžio *pilkas*, kurį galima kirčiuoti 3 arba 1 kirčiuotėmis.¹⁰

Kaip matyti iš pateiktos medžiagos, visi šio potipio vediniai ir jų variantai kirčiuojami pagal du kirčiavimo modelius, abiejuose priešdėlis būna kirčiuotas. Pagrindinis šio potipio kirčiavimo modelis yra vediniai, pastoviai kirčiuojami 1 kirčiuote (a). Kitas kirčiavimo modelis yra vedinių kirčiavimas 3^a kirčiuote [(b), (c)].

Šalutiniam kirčiavimo modeliui priklauso vediniai, kirčiuojami ir išvesti iš skirtingai kirčiuojamų pamatinių žodžių: iš kilnojamojo kirčiavimo būdvardžių [*druñgnas* (4)] ir iš tokio kilnojamojo kirčiavimo būdvardžių, kurie turi šakninio kirčiavimo variantų [*pilkas* (3) – *pilkas* (1)] iš nevariantinio kilnojamojo kirčiavimo būdvardžių [*2 saũsas* (4), *stóras* (3)], iš nevariantinio šakninio kirčiavimo daiktavardžių [*bráuzga* (1), *2 tũmpa* (1)], iš variantinio kilnojamojo kirčiavimo [*sũrùs* (3) – *sũrùs* (4)] ir iš tokių kilnojamojo kirčiavimo būdvardžių, kurie turi šakninio kirčiavimo variantų [*júodas* (3) – *júodas* (1); *šviesùs / šviẽsus* (4) – *šviẽsus* (2)] arba šakninio kirčiavimo liekanų [*×skūpùs – skūpus* (4)].

Sinchroniškai žiūrint, pagal pagrindinį kirčiavimo modelį (1 kirčiuotę) kirčiuojami vediniai yra išvedami ne tik iš kilnojamojo kirčio pamatinių žodžių [(d), (e1), (e2), (m), (n)], bet ir iš kelių šakninio kirčiavimo pamatinių žodžių [(f), (g)], taip pat iš tų kilnojamojo kirčiavimo pamatinių žodžių, kurie turi šakninio kirčiavimo variantų [(h1), (h2), (j1), (j2), (k1), (k2), (l)].

⁹ Akcentinė dominacija panaikina kitų morfemų akcentines savybes, rodo, „kaip afiksai veikia pamatinių kamienų akcentinę galią ir darinio morfemų santykį su kirčiu“ (Stundžia 1995: 97).

¹⁰ Vedinys *pódrungnas* LKŽe yra užrašytas Plungės rajone, vedinys *pópilkas* užrašytas Nočioje. Abu ta pačia 3^a kirčiuote kirčiuojami žodžiai užrašyti labai nutolusiuose vienas nuo kito plotuose.

2. PRIEŠDĖLIO *PA-* VEDINIŲ KIRČIAVIMAS

Antrajame straipsnio skyriuje analizuojama 316 priešdėlio *pa-* vedinių, žyminčių neapibrėžtą ypatybės kiekį, ir jų pamatinių žodžių kirčiavimas.

Didesnė dalis priešdėlio *pa-* vedinių kirčiuojami 4 kirčiuote [(a); 95 žodžiai], kiek mažiau 1 kirčiuote [(b); 73 žodžiai]; daug mažiau vedinių kirčiuojama 3 kirčiuote [(c1); 25 žodžiai], 3^b kirčiuote [(c2); 68 žodžiai], 3^a kirčiuote [(c3); 1 žodis] ir 3^{4b} [(c4); 1 žodis] bei 2 kirčiuote [(d); 6 žodžiai]¹¹.

- (a) 4 kirčiuotė: *paaštrūs, pabaisūs, pabėgšlūs, pabėgždžias, pabiznas, pabjaurūs, pabugštūs, ×pačėdūs, padāžnas, paderėšas, padickas, padruņgnas, padrungūs, padvylas, pagaižūs, pagardūs, pagėras, pagražūs, pagulškščias, paišlakūs, pajžūlnas, pajžulnūs, pajaukūs, pagėlšvas, pagulščias, pagulūs, pakankūs, pakaštānas, pakeblūs, paklibas, ×pakmuřnas, ×pakūdas, pakreivas, pakuřpas, pakuřčias, palankstūs, palaūkas, ×palėntas, paliaūnas, paliņksmas, ×pamarkātnas, pameilūs, panegražūs, panemāžas, panepiktas, paneramūs, panuobodūs, papanašūs, paplatūs, paplikas, papuikūs, paramūs, paraūšvas, parėšvas, parėtas, parūdas, parūšvas, ×paružāvas, pasaūšas, pasiaūras, pasiaūstas, 2 paslėnas, paskurdūs, ×paskūpūs, paslėšnas, 2 pasmagūs, pasmaīlas, pastandūs, pastiņgras, pastipras, pasūktas, 2 pasūrūs, pasvarūs, pasveīkas, pašlāpias, pašliūbas, pašlūbas, pašnaīras, pašvarūs, pašvelnūs, pašvoiesūs, pašviėžias, patirštās, patruņpas, patykūs, patylūs, pavargūs, pavėlūs, pažālas, pažālias, 1 pažėmas, pažiaurūs, pažīlas, pažvairas, pažvairūs.*
- (b) 1 kirčiuotė: *paankstývas, paašrókas, paūgelėtas, ×pablednókas, pāblogšis, pādideliokas, padidelókas, pādygliuotas, ×pādiktokas, padirsiúotas, pādrėgnas, pādrūktas, pajáutiškas, pāgražokas, pāgudiškas, 2 pailgókas, pakarīngas, pakiblókas, pāklaiķšas, pakreivókas, ×pakudlótas, pakiaūliškas, paklūmpiškas, pakūlėtas, pākurtis, palengvókas, pālėtas, palíetingas, pālynotas, pālytotas, pamažókas, pāmiglotas, pāmiklokas, pāmistrokas, pāožkiškas, papigókas, papiktūrnas, papakarštókas, paplatókas, pāponiškas, paprastókas, papusnėtas, paraudónas, paraudónis, paraumenīngas, pasaldókas, pasausókas, pāseklus, pāsenokas, 2 pāslīnkas, pāsmailus, pasunkókas, pasūrókas, pastambókas, pāstangus, pastorókas, pāstrubas, pašalnótas, pašaltokas, pāšiuřkštis, pašlubókas, pāšnairus, paūmókas, patānkus, patešmenīnga, patirštókas, pātolimas, patrupókas, pāvešlus, pavidutiniškas, pavienódas, pavīngurtas, pažvairókas.*
- (c1) 3 kirčiuotė: *pabėras, padrútas, pagirtas, pagývas, pagrýnas, pajáunas, pakárštas, pakėršas, pakiaúras, paláibas, 2 palėnas, palýgus, pamárgas, pamīnkštas, 2 papilkas, parūgštūs, pasaldūs, paskýstas, pasmūklus, paskubūs, pasotūs, pastorūs, paširmas, patižūs, paūmūs.*
- (c2) 3^b kirčiuotė: *paaišķýs, paauķštýs, paaštrýs, pabjaurýs, pablogýs, padailýs, padarbýs, pādrėgnýs, padrūktýs, padurnýs, padvylýs, pāedrýs, pagerýs, pagudrýs, pagulštinas, pailgýs, pajštrižas, pajvojais, 2 pajaunýs, paklienýs, pakuņpýs, ×pakūdýs, palaišķýs, 2 pālengvas,*

¹¹ Pažymėtina, kad nesukirčiuotas vedinys *padrungnis* (nesukirčiuotas nei LKŽe, nei LKŽK).

palepšys, palėtys, paliesys, paminkštys, pamukšys, papiktys, 2 papilnys, paplatys, paplepys, paplonys, papuikys, papuišinas, papuřvinas, paretys, parugštys, pasaldys, pasenyys, 2x paskuryys, pasilpnys, xpaslabnas, paslabnys, paslinkys, pasmagys, 1 pasmailys, pasmarkys, 2 pasmelys, paspitrys, pasprangys, pastaigys, pastiprys, pastorys, pasunkys, pasuryys, pašaltys, pašiauryys, pašiltys, 2 pašviesys, patrumpys, pašlapys, patamsys, patankys, pavesyys, xpazbitkys, pažalvys.

(c3) 3^a kirčiuotė: *pamūrzinas*.

(c4) 3^{4b} kirčiuotė: *pātekinas*.

(d) 2 kirčiuotė: *pajuōsvs, palaiksvs, parėsvs, pastorūlis, pavidūjis, pavidutinis*.

Yra vedinių, kurių kirčiavimas įvairuoja. Daugiausia pasitaiko 1 ir 3 vedinių kirčiuočių variantų [(e1); 16 atvejų]. Šioje žodžių kirčiavimo grupėje išsiskiria vienas vedinys, kurio ne tik kirčiuotės ir kirčio vieta varijuoja, bet ir dvejopai kirčiuojama vienaskaitos vardininko forma 3 kirčiuotėje (e2).

(e1) *paaukštas* (3) Sl – *pāaukštas* (1) KlrvŽ, Lkž, Plng, Prk; *pabáltas* (3) Dkk, Sl – *pābaltas* (1) KlrvŽ; *pabrangūs* (3) Ob – *pābrangus* (1) Šts; *padidelis* (1) Alks, Ds, PnmR – *padidelys* (3^{4b}) Dr, Grg, Plng; *pādidis* (1) Ms, Prk – *padidys* (3^b) Grg; *pajuodas* (3) Km – *pājuodas* (1) KlrvŽ; *pājuodis* (tik Kuršaičio raštuose LKŽK) – *pajuodyys* (3^b) Kv, Šv; *pakartūs* (3) Ob – *pākartus* (1) Yl, Mšk, Skd; 2 *pakietas* (3) Alks, Ds, Ob – *pākietas* (1) KlrvŽ, Šts; *pakietys* (3^b) Grg, Šv – *pākietis* (1) Vaižg; 1 *pakiltas* (1) Šts – *pākiltas* (3^b) Šts; *paliurbis* (1) Ob – *paliurbys* (3^b) Grg, I, Jdr, Jms; *paplónas* (3) Ob – *pāplonas* (1) Dr; *pasmarkūs* (3^b) Ob – *pāsmarkus* (1) KlrvŽ, Ms; 2 *pastóras* (3) Ob – *pāstoras* (1) KlrvŽ, Plng, Šts; *pašáltas* (3) Ob – *pāšaltas* (1) KlrvŽ.

(e2) *patamsūs / patámsus* (3) Ob, Skp, Vn – *pātamsus* (1) Vgr.

Mažiau rasta 1 ir 4 kirčiuotės vedinių variantų [(è); 12 atvejų]. 3 ir 4 kirčiuotės vedinių variantų grupė išsiskiria. Vienas iš variantų perima pamatinio žodžio kirčiavimą 4 kirčiuote, kitų kirtį perima priešdėlis [(f1); 5 atvejai]. Kitais atvejais vienas iš variantų perima pamatinio žodžio kirčiavimą 4 kirčiuote, o kiti kirčiuojami galūnėje 3 kirčiuote [(f2); 2 atvejai]. Vieno žodžio kirčiavimo (3, 4) variantų skiriasi priegaidės, matyt, perimtos iš pamatinio žodžio alternatyvaus kirčiavimo [(f3); 1 atvejis].

(è) xpābiednas (1) Nt – *pabiēdnas* (4) Ad; *paēdrūs* (4) Alks – *pāēdrus* (1) KlrvŽ; *pagilūs* (4) Pnd, Skp – *pāgilus* (1) Dov; *pamāžas* (4) Sb – *pāmažas* (1) KlrvŽ; *papigūs* (4) Ob – *pāpigus* (1) Lž; *pariebūs* (4) KlrvŽ – *pāriebus* (1) Grg, KlrvŽ; *pasilpnas* (4) Alks, Ob – *pāsilpnas* (1) Mžk; *pastaigus* (4) Ob – *pāstaigus* (1) KlrvŽ; *pastambūs* (4) Ds – *pāstambus* (1) KlrvŽ; *pastiprūs* (4) Vgr – *pāstiprus* (1) KlrvŽ; *pasunkūs* (4) Ob, PnmR, Zr – *pāsunkus* (1) Ms, Škn; *pavēsūs* (4) Ob – *pāvēsus* (1) Yl.

(f1) *pablōgas* (4) Alks, Žd – *pāblogas* (3^b) (nei LKŽe, nei LKŽ K nefiksuoja, kur užrašyta); *pagreitas* (4) Ob – *pāgreitas* (3^b) KlrvŽ, Šts; *pasēnas* (4) Ds, Mžk, Ob – *pāsenas* (3^b) KlrvŽ; *paskeřsas* (4) Ndž – *pāskersas* (3^b) BŽ401; 1 *pašiltas* (4) Lkž, Ob – *pāšiltas* (3^b) Nt.

(f2) *paiškalbūs* (4) – *pāiškalbūs* (3^{4b}); *pasmagūs* (3^b) – 1 *pāsmagūs* (4).

(f3) *pabaļsvas* (4) Rk (: *baļsvas* (4)) – *pābāļsvas* (3) Ds (: *bāļsvas* (3)).

Vienas vedinys gali būti kirčiuojamas 1, 3 ir 4 kirčiuotėmis [(g); 1 atvejis]. Pasitaiko vedinių, kurie kirčiuojami ta pačia kirčiuote, tačiau skiriasi kirčio vieta [(h); 5 atvejai]. Vieno vedinio skirtingai kirčiuojama vienaskaitos vardininko forma 3 kirčiuotėje (i). Varijuoja 1, 2 ir 3 kirčiuočių vediniai [(y); 1 atvejis].

- (g) *papiktas* (4) Alks – *pāpiktas* (1) Als, Šts – *pāpiktas* (3^b) KlvrŽ.
- (h) *padidokas* (1) Ds, KlvrŽ, Trkn – *pādidokas* (1) Grg, Trk; *pagerokas* (1) Kp – *pāgerokas* (1) Ms; 2 *pailgas* (3) Ds, Ob – *pāilgas* (3^b) Als; *pāliesas* (1) KlvrŽ, Vgr – *paliesas* (1) Štk; *patolokas* (1) Šv – *pātolokas* (1) Kal.
- (i) *patamsūs* (3) Skp, Vn – *patāmsus* (3) Ob.
- (y) 2 *pasaūsis* (2) Jnšk, Ps, Všk – *pāsausys* (3^b) Grg – *pāsausis* (1) Dr.

Kaip matyti iš pateiktos medžiagos, būdvardžiai, kirčiuojami 1 ir 3^b kirčiuotėmis, vieni gali būti kirčiuojami priešdėlyje arba galūnėje, kiti perima pamatinio žodžio kirčio vietą. Toliau pateikiami LKŽe fiksuojami vediniai, perimantys pamatinio žodžio kirčio vietą ir kirčiuojami 1 kirčiuote [(j); 50 žodžiai], priešdėlyje kirčiuojami 1 kirčiuotės vediniai [(k); 62 žodžiai], vediniai, perimantys pamatinio žodžio kirčio vietą ir kirčiuojami 3 kirčiuote [(11); 39 žodžiai], 3^b kirčiuote [(12); 5 žodžiai], 3^a kirčiuote [(13); 1 žodis], 3^{ab} kirčiuote [(14); 1 žodis]. Būdvardžių, kurių kirtį dažniausiai perima galūnė ir vediniai yra kirčiuojami 3^b kirčiuote [(m1); 66 žodžiai], priešdėlyje kirčiuojami 3^b kirčiuotės vediniai [(m2); 11 žodžių].

- (j) 1 kirčiuotė: *paankstývas* Zr; *paasrókas* (tik raštuose); *paáugelétas* Imb; ×*publiednókas* Ds; *padidelis* Alks, Ds, PnmR; *padidelókas* Kl; *padidókas* Ds, KlvrŽ, Trkn; *padirsiúotas* Ds; *pagerokas* Ms; *pajáutiškas* Grg, Varn; 2 *pailgókas* (tik raštuose); *pakarìngas* Pnm; *pakiblókas* (tik raštuose); *pakreivókas* Ds; ×*pakudlótas* Sdk; *pakiaūliškas* Km, Plt; *paklūmpiškas* Grg; *pakūlétas* Ds; *palengvókas* (tik raštuose); *paliesas* Štk; *palíetingas* Ds; *paliurbis* Ob; *pamažókas* Ds; *papigókas* (tik raštuose); *papiktūrnas* Ds; *papakarštókas* Dkk; *paplatókas* Ds; *paprastókas* (tik raštuose); *papusnétas* (tik raštuose); *paraudónas* Pnm; *paraudónis* (tik raštuose), *paraumenìngas* Km; *pasaldókas* Èr; *pasausókas* Antz; *pasunkókas* (tik raštuose); *pasūrókas* (tik raštuose); *pastambókas* Ds; *pastorókas* (tik raštuose); *pašalnótas* Mrj; *pašlubókas* Kp; *paūmókas* Ds; *patánkus* Ds; *patešmenìnga* Ds; *patirštókas* Ds; *patolókas* Šv; *patrupókas* Ob; *pavidutiniškas* Bt, Krž; *pavienódas* Avl, Ds, Km, Skp; *pavìngurtas* Ms, Šts; *pažvairókas* Dgl.
- (k) 1 kirčiuotė: *pāaukštas* KlrvŽ, Lkž, Plng, Prk; *pābaltas* KlvrŽ; ×*pābiednas* Nt; *pāblogšis* (tik raštuose), *pābrangus* Šts; *pādideliokas* Šts; *pādidis* Ms, Prk; *pādidokas* Grg, Trk; *pādygliuotas* Šts; ×*pādiktokas* (tik raštuose); *pādrėgnas* Jnš, Plt; *pādrūktas* KlvrŽ, Ms; *pāēdrus* KlvrŽ; *pāgerokas* Ms; *pāgilus* Dov; *pāgražokas* Dr, Gršl; *pāgudiškas* Šts; *pājuodas* KlvrŽ; *pājuodis* (tik Kuršaičio raštuose (LKŽk)); *pākartus* Yl, Mšk, Skd; *pākietas* KlvrŽ, Šts; *pākietis* (tik raštuose); *pākiltas* Šts; *pāklaikšas* End; *pālétas* KlvrŽ; *pākurtis* Kv; *pāliesas* KlvrŽ, Vgr; *pālynotas* Bržr; *pālytotas* Šts; *pāmažas* KlvrŽ; *pāmiglotas* Sd, Šts; *pāmiklokas* (tik raštuose); *pāmitrokas* Šts; *pāožkiškas* KlvrŽ; *pāpigus* Lž; *pāpiktas* Als,

Šts; *pāplonas* Dr; *pāponiškas* Lkž, Slnt; *pāriebus* Grg, KlvrŽ; *pāsausis* Dr; *pāseklus* (tik raštuose); *pāsenokas* Grg; *pāsilpnas* Mžk; 2 *pāslinkas* KlvrŽ, Šts; *pāsmailus* KlvrŽ; *pāsmarkus* KlvrŽ, Ms; *pāsunkus* Ms, Škn; *pāstaigus* KlvrŽ; *pāstambus* KlvrŽ; *pāstangus* Šts; *pāstiprus* KlvrŽ; *pāstoras* KlvrŽ, Plng, Šts; *pāstrubas* (tik raštuose); *pāšaltas* KlvrŽ; *pāšaltokas* Grg; *pāšiurkštis* (tik raštuose); *pāšnairus* KlvrŽ; *pātamsus* Vgr; *pātolimas* Ms, Šts; *pātolas* Kal; *pāvešlus* Šts; *pāvėsus* Yl.

- (11) 3 kirčiuotė: *paáukuštas* Sl; *pabālsvas* Ds, Rk; *pabāltas* Dkk, Sl; *pabėras* Ds; *pabrangūs* Ob; *padrūtas* Ob; *pagirtas* (tik raštuose); *pagyvas* Ds; *pagrynas* Pnm; 2 *pailgas* Ds, Ob; *pajāunas* Brs, Ob, Šts; *pajuodas* Km; *pakārštas* Antz, Km; *pakartūs* Ob; *pakėršas* Dkk, Ds; *pakiāuras* Km, Ob, Rk, 2 *pakietas* Alks, Ds, Ob; 1 *pakiltas* Šts; *palāibas* Ob; 2 *palėnas* Ob; *palygus* Zr; *pamārgas* Kp, Rk, Zr; *paminkštas* Jnš, Krns; 2 *papilkas* Ds, Ob; *aplōnas* Ob; *parūgštūs* Sb, Žg; *pasaldūs* Jnš; *paskýstas* Alks, Ob; *pasmūlkus* Alks; *paskubūs* Grg; *pasmarkūs* Ob; *pasotūs* Ob; 2 *pastōras* Ob; *pastorūs* Jnš; *pašāltas* Ob; *paširmas* Ds; *patamsūs* Skp, Vn / *patāmsus* (3) Ob; *patizūs* Skdv; *paīmūs* Ob, Sb, Sl.
- (12) 3^b kirčiuotė: *pagulstinas* LK; *paįstrižas* Ds, Ktk; *paįvijias* Ds; *papušinas* Km; *papuvinas* Km, Žb.
- (13) 3^a kirčiuotė: *pamūrzinas* Ob.
- (14) 3^{ab} kirčiuotė: *paiškalbūs* Grg, Ob.
- (m1) 3^b kirčiuotė: *paaiškýs* Šv, *paaukštýs* Jdr, Grg, *paaštrýs* Šv, *pabjaurýs* Jdr, *pablogýs* Jdr, Grg, Kair, *padailýs* Grg, *padarbýs* Jdr, *padidýs* Grg, *padrėgnýs* Šv, *padrūktýs* Šv, Vvr, *padurnýs* J, *padvylýs* Všn, *paėdrýs* Šts, *pagerýs* Slnt, *pagudrýs* Šv, *pailgýs* Šv, 2 *pajaunýs* Šv, *pajuodýs* Kv, Šv, *pakietýs* Grg, Šv, *paklienýs* Šv, *pakumpýs* Vvr, ×*pakūdýs* End, Grg, *palaiškýs* Vž, *palepšýs* Jdr, *palėtýs* Skrd, Šv, *paliesýs* Grg, Jdr, Kl, *paliurbýs* Grg, I, Jdr, Jms, *paminkštýs* Kl, Šv, *pamukšýs* Vvr, *papiktýs* Jdr, Vž, 2 *papilnýs* Jdr, *paplatýs* Jdr, Šv, *paplepýs* (tik raštuose), *paplonýs* Jdr, Vvr, *papuikýs* Šv, *paretýs* Grg, *parūgštýs* Šv, *pasaldýs* Šv, *pasausýs* Grg, *pasenýs* Grg, Lkv, Šv, 2×*paskūrýs* (tik raštuose), *pasilpnýs* (tik raštuose), ×*paslabnýs* Jdr, *paslinkýs* Jdr, *pasmagýs* Jdr, Šv, 1 *pasmailýs* Jdr, *pasmarkýs*, 2 *pasmelýs* (tik raštuose), *paspirýs* Šv, *pasprangýs* Slm, *pastaigýs* Šv, *pastiprýs* Šv, *pastorýs* Grg, *pasunkýs* Šv, *pasūrýs* Grg, Kv, *pašaltýs* Jdr, Lkv, Šv, *pašiaurýs* Als, *pašiltýs* Jdr, Šv, Vvr, 2 *pašvoiesýs* Šv, Vž, *patrumpýs* Šv, *pašlapýs* Grg, *patamsýs* Jdr, Žr, *patankýs* Šv, *pavėšýs* Kv, Šv, ×*pazbitkýs* Grdm, *pažalovýs* Grg.
- (m2) 3^b kirčiuotė: *pāblogas* (nei LKŽe, nei LKŽK nėra duomenų, kur fiksuojamas); *pāgreitas* KlvrŽ, Šts; *pāilgas* Als; 2 *pālengvas* Dr; *pāpiktas* KlvrŽ; *pāsenas* KlvrŽ; *pāskersas* (tik raštuose); ×*pāslabnas* Ms; *pāšiltas* Nt; *pātamsūs* Vgr; *pātekinas* (tik raštuose).

Pamatinio žodžio kirčio vietą perima 59 % vedinių. Priešdėlyje ar galūnėje kirčiuojamų vedinių rasta 41 %¹².

¹² Šių vedinių kirčiavimo analizė geografinio paplitimo aspektu parodė, kad tų vedinių, kurie perima pamatinio kirčio vietą, daugiausia yra iš rytų aukštaičių, daug mažiau iš šiaurės žemaičių ir vos keli iš kitų aukštaičių bei žemaičių patarnių. Priešdėlyje kirčiuojami vediniai daugiausia fiksuojami šiaurės žemaičių patarmėje. Ten užrašyti ir visi priešdėlyje kirčiuojami 3 kirčiuotės vediniai.

Pamatiniai žodžiai, kaip ir jų vediniai, dažniausiai kirčiuojami 4 kirčiuote [(n); 117 žodžių], 1 kirčiuote [(o); 44 žodžiai], 3 kirčiuote [(p1); 20 žodžių], 3^b [(p2); 6 žodžiai], 2 kirčiuote [(r); 8 žodžiai].

- (n) 4 kirčiuotė: *aštrūs, baisūs, bėgslūs, beįgėzdžias, bıznas, bjaurūs, blėgas, blėgšis, brangūs, bugštūs, ×čėdūs, dailūs, darbūs, dāžnas, derėšas, dıckas, druņgnas, duřnas, ėdrūs, gaižūs, gėļsvas, 1 gėras, 1 gilūs, gražūs, greıtas, gudrūs, gulksčias, iškalbūs, išlakūs, įžulnas, įžulnūs, gulščias, gulūs, 2 kankūs, keblūs, kilūs, klıbas, ×kmurnas, ×kūdas, kreıvas, kuņpas, kuřcias, 2 kuřtas, laiksvas, lankstūs, leņgvas, ×lėntas, lėtas, liaūnas, liņksmas, 1 māžas, negražūs, nepiktas, neramus, 1 pıktas, platūs, plepūs, plıkas, puikūs, ramūs, raūsvas, rėsvas, rėtas, rūdas, rūsvas, 2 saūsas, 1 seklūs, sėnas, 1 siaūras, 3 siaūstas, skubūs, skūrā, slābnas, 2 slėnas, sliņkas, 2 skeřsas, skurdūs, slėsnas, sliņkas, smagūs, smailas, smailūs, smarkūs, smėlūs, spıtras, sprangūs, staigūs, 2 sūktas, sūrūs, 1 staigūs, 2 stangūs, stingrūs, stıpras, ×strūbas, svarūs, sveıkas, šiaurūs, 2 šiltas, šurkštūs, šlāpias, šliūbas, šlūbas, 1 šnaıras, 2 šnaırūs, švarūs, tıřstas, tižūs, 2 truņpas, vešlūs, vėlūs, vyrėsnis, 2 žālas, žālias, 2 žėmas, žiaurūs, 1 žilas, žvaıras.*
- (o) 1 kirčiuotė: *ankstývas, áugelėtas, áukštas, ×bliednókas, 2 dideliókas, dygliúotas, drúktas, jáutiškas, 2 gražókas, gūdiškas, karıngas, kılntas, kreivókas, ×kudlótas, kiauliškas, klūmpıškas, lengvókas, liūrbis, lynótas, lýtotas, mažókas, miglótas, óžkiškas, pakarštókas, pigókas, piktūrna, 2 pōniškas, 2 prastókas, pusnėtas, raumenıngas, 2 saldókas, sausókas, sunkókas, sūrókas, stambókas, storókas, 1 šalnótas, šlubókas, ūmókas, tešmenınga, trumpókas, vidutiniškas, vıngurtas, žvairókas.*
- (p1) 3 kirčiuotė: 2 *áukštas, bėras, drúktas, drútas, 1 ilgas, gırtas, gývas, 1 jáunas, 1 kárštas, kiáuras, kietas, líesas, 2 márgas, minkštas, pilnas, 2 plónas, rúgštas, rúgštūs, 1 stóras, šáltas.*
- (p2) 3^b kirčiuotė: *gulštinas, įstrižas, 2 įvıjas, pušinas, puřvinas, 1 tėkinas.*
- (r) 2 kirčiuote: *blėgšis, klaıkšas, 3 kaštānas, mūkšas, 2 storūlis, 2 vidūjis, vidutinis, zbıtkas.*

Pamatinų žodžių kirčiavimas tarmėse varijuoja. Dažniausiai pasitaiko žodžių 3 ir 4 kirčiuotės variantų [(s); 21 atvejais], 1 ir 3 kirčiuotės variantų [(š1); 24 atvejais], pastarajai grupei priklauso ir vienas pamatinis žodis, kurio 3 kirčiuote kirčiuojamas variantas dvejopai kirčiuojamas vienaskaitos vardininko linksnyje (š2). LKŽe taip pat užfiksuota 1 ir 4 kirčiuotės variantų [(t); 4 atvejais], 1, 3 ir 4 kirčiuotės variantų [(u1); 5 atvejais]. Šiai grupei priklauso dar vienas vedinys, kurio ne tik kirčiavimas įvairuoja, bet ir dvejopai kirčiuojamas vienaskaitos vardininko linksnis 3 kirčiuotėje (u2).

- (s) *baļsvas (4) – bálsvas (3); ×biėdnas (4) – bídnas (3); grýnas (3) – grýnas (4); dvýlas (4) – dvýlas (3); gardūs (3) – gardūs (4); juōsvas (4) – júosvas (3); kartūs (3) – kartūs (4); kėršas (3) – keřšas (4); láıbas (3) – laıbas (4); lénas (3) – lėnas (4); nuobodūs (3^a) – nuobodūs (4); 1 panašūs (4) – 1 panašūs (3^b); riebus (3) – riebus (4); ×rūžavas / rūžavas (3^b) – rūžavas / ružāvas (4); siļpnas (4) – siļpnas (3); skýstas (3) – skýstas (4);*

sūrūs (3) – *sūrūs* (4); *širmas* (3) – *širmas* (4); *šviėžias* (4) – *šviėžias* (3); *vėsūs* (4) – *vėsus* (3); *žvairūs* (4) – *žvairūs* (3).

(š1) *báltas* (3) – *báltas* (1); *didelis* (1) – *didelis* (3^b); *didókas* (1) – *didókas* (3); ×*diktókas* (1) – ×*diktókas* (3); *gerókas* (1) – *gerókas* (3); *ilgókas* (1) – *ilgókas* (3); *júodas* (3) – *júodas* (1); 3 *kiltas* (3) – *kiltas* (1); *klíenas* (3) – *klíenas* (1); *líesas* (3) – *líesas* (1); 1 *lýgus* (3) – *lýgus* (1); *pilkas* (3) – *pilkas* (1); *platókas* (1) – *platókas* (3); 1 *raudónas* (1) – 1 *raudónas* (3); *saldūs* (3) – *saldūs* (1); *senókas* (1) – *senókas* (3); *smulkus* (1) – *smulkūs* (3); 2 *šaltókas* (1) – 2 *šaltókas* (3); *tankūs* / *tánkus* (3) – *tánkus* (1); *tirštókas* (1) – *tirštókas* (3); 2 *tólimas* (3^a) – *tólimas* (1); *tolókas* (1) – *tolókas* (3); *ūmūs* (3) – *ūmūs* (1); *vienódas* / *vienódas* (1) – *vienódas* (3).

(š2) 2 *tánkus* / *tankūs* (3) – 2 *tánkus* (1).

(t) 1 *jaukūs* (4) – *jáukus* (1); ×*markātnas* (4) – *mařkatnas* (1); *meilūs* (4) – *mėilus* (1); *žalvas* (4) – *žálvas* (1).

(u1) *áiškus* (1) – *áiškus* (3) – *aiškūs* (4); *drėgnas* (3) – *drėgnas* (4) – *drėgnas* (1); *siļpnas* (4) – *siļpnas* (3) – *siļpnas* (1); *sótus* (3) – *sótus* (1) – *sotūs* (4); *tamsūs* (4) – *tamsūs* / *tám-sus* (3) – *támsus* (1).

(u2) *tamsūs* (4) – *tamsūs* / *támsus* (3) – *támsus* (1).

Yra pamatinių žodžių, kurių kirčiavimas įvairuoja tarp 2 ir 4 kirčiuočių [(v1); 3 atvejai], taip pat tokių, kurie ne tik kirčiuojami 2 ir 4 kirčiuotėmis, bet ir dvejopai kirčiuojama 4 kirčiuotės vienaskaitos vardininko forma [(v2); 4 atvejai]. Vieno pamatinio žodžio kirčiavimas varijuoja tarp 1 ir 2 kirčiuočių (z).

(v1) *dìdis* (4) – *dìdis* (2); *lėpšis* (2) – *lepšys* (4); *vargūs* (4) – *vařgus* (2).

(v2) *smarkūs* / *smarķkus* (4) – *smarķkus* (2); *sunkūs* / *suñkus* (4) – *suñkus* (2); *švelnūs* / *švelnus* (4) – *švelnus* (2); *šviesūs* / *šviėsus* (4) – *šviėsus* (2).

(z) *liurbis* (1) – *liurķbis* (2).

Keli pamatiniai žodžiai kirčiuojami ta pačia 1 kirčiuote, tačiau skiriasi kirčio vieta [(ž1), 3 atvejai] arba vien tik vienaskaitos vardininko formos kirčiavimo vieta 4 kirčiuotėje [(ž2); 11 atvejų]. Vieno pamatinio žodžio skiriasi priegaidės toje pačioje kirčiuotėje (α). Vienu atveju kirčiavimo variantiškumui tiksliai apibūdinti trūksta duomenų (β).

(ž1) *dìrsiúotas* (1) – *dìrsiúotas* (1), 1 *kūlėtas* (1) – *kūlėtas* (1); 1 *lietingas* (1) – *lietingas* (1).

(ž2) *pìgūs* (4) – *pìgus* (4); *bjaurūs* (4) – *bjaūrus* (4); *drugūs* (4) – *druņgus* (4); *skūpūs* (4) – *skūpus* (4); *sprangūs* – *spraņgus* (4); *stambūs* (4) – *stañbus* (4); *standūs* (4) – *stañdus* (4); *stiprūs* (4) – *stiprus* (4); *šiuřkštūs* – *šiuřķštus* (4); *tykūs* (4) – *tỹkus* (4); *tylūs* (4) – *tỹlus* (4).

(α) *muřzinas* (3^b) – *mūrzinas* (3^a).

(β) 2 *laūkas* (4) – *láukas* (kirčiuotė nenurodyta).

Didžioji dalis (kartu su kirčiavimo variantais – 72 %) nagrinėjamojo tipo vedinių ir jų pamatinių žodžių yra kirčiuojama 3 ir 4 kirčiuotėmis – jų kamienai akcentiškai laikytini silpnaisiais. Mažesnė dalis (kartu su kirčiavimo variantais – 28 %) pamatinių žodžių kirčiuojami 1 ir 2 kirčiuote – jų kamienai akcentiškai laikytini stipriausiais. Prisijungęs dominacinis silpninantysis priešdėlis *pa-* šio tipo vedinių kirčiavimą lemia retai: dauguma vedinių perima pamatinio žodžio kirčio vietą ir kirtį; maža dalis vedinių kirčiuojami kitaip nei jų pamatiniai žodžiai: prisijungęs priešdėlis *pa-* gauna kirtį ir sustiprina arba (kitais atvejais) susilpnina pamatinio žodžio kamieną¹³, retais atvejais kirtį gauna galūnė.

Atlikta tiriamosios medžiagos analizė rodo, kad šio potipio vediniai kirčiuojami pagal tris kirčiavimo modelius.

Pirmajam kirčiavimo modeliui (44 %) priklauso vediniai, perimantys pamatinio žodžio kirčio vietą [(a), (b), (c1), (c3), (d), (f2), (f3)]. Jie daugiausiai yra išvesti iš kilnojamojo kirčiavimo pamatinių žodžių [*aštrūs* (4), *baisūs* (4)], nors gausu ir pastovaus kamieninio kirčiavimo pamatinių žodžių [*mažókas* (1), *miglótas* (1)].

Antrasis kirčiavimo modelis yra variantinis, susijęs su pastoviu kirčiavimu priešdėlyje [(e1), (e2), (è)]. Tokie vediniai išvedami iš labai skirtingas akcentines savybes turinčių pamatinių žodžių. Šiam modeliui priskiriami ir vediniai, nepastoviai kirčiuojami priešdėlyje 3^b kirčiuote (f1). Tokio kirčiavimo vediniai daugiausia išvesti iš 4 (2 *šiltas*), rečiau 3 ar 3^b kirčiuotėmis (1 *ilgas*, 1 *tėkinas*) kirčiuojamų pamatinių žodžių; vienas pamatinis žodis turi pastovaus šakninio kirčiavimo variantą ir šakninio kirčiavimo liekanų 3 kirčiuotėje [*tamsūs* (4) – *tamsūs/támsus* (3) – *támsus* (1)].

Trečiasis kirčiavimo modelis yra susijęs su kirčiavimu galūnėje [(c2)]. Tokio kirčiavimo vediniai dažniausia išvesti iš kilnojamojo kirčiavimo pamatinių žodžių, nors retkarčiais pasitaiko šakninio kirčiavimo pamatinių žodžių vedinių (*paliurbys*, *pamukšys*, *×pazbitkys*), ir išvestų iš tokių kilnojamojo kirčiavimo žodžių, kurie turi šakninio kirčiavimo variantų (*paaiškys*, *padidys*, *padrėgnys*, *pajuodys*, *paklienys*, *palepšys*, *pasaldys*, *pasmarkys*, *pasunkys*, *pašviesys*, *patamsys*, *patankys*, *pažalvys*) arba šakninio kirčiavimo liekanų (*pasprangys*, *pastiprys*)¹⁴. Žiūrint sinchroniškai, prisijungęs dominacinis silpninantysis priešdėlis *pa-* išlaiko silpną arba susilpnina pamatinio žodžio kamieną. Taigi nesvarbu, iš kokio – silpnojo ar stipriojo – kamieno kirčiuojami šio potipio vediniai būtų padaryti: prisijungus priešdėliui, jie tampa silpnaisiais kamienais ir kirčiuojami 3^b kirčiuote.

¹³ Būdvardžių kirčiavimas susijęs su daryba, priešdėlių bei galūnių akcentinėmis savybėmis. Didžioji dalis būdvardžio priešdėlių susilpnina arba išlaiko silpną pamatinį kamieną (Stundžia 1995: 97).

¹⁴ Taip kirčiuojami vediniai LKŽe užrašyti šiaurės žemaičių (44 %), pietų žemaičių (31 %), vakarų žemaičių (2 %), vakarų aukštaičių (2 %), rytų aukštaičių patarmėse (1 %).

3. IŠVADOS

Priešdėlis *po-* yra akcentiškai stiprus: visi vediniai kirčiuojami priešdėlyje ir beveik visada pagal pastovaus kirčiavimo paradigmą, tačiau LKŽe fiksuoja negausias pagal 3^a kirčiuotę kirčiuojamų vedinių variantų grupes. Priešdėlis *pa-* yra kintamojo stiprumo. Prisijungus šiam priešdėliui, kiek didesnės dalies vedinių kirčio vietą perima priešdėlis ar galūnė (56 %); mažesnė dalis vedinių perima pamatinių žodžių kirčio vietą (jų rasta 44 %) (žr. 1 ir 2 lenteles).

1 LENTELE. Neapibrėžtą ypatybės kiekį žyminčių priešdėlių *po-*, *pa-* vedinių kirčiavimas LKŽe

Tipas	Perimamas pamatinio žodžio kirčiavimas				Kirtį perima darybos afiksas (priešdėlis, galūnė)			
	Kirčiuotės				Kirčiuotės			
	1	2	3	4	1	2	3	4
<i>PO-</i> (214 žodžių)	-	-	-	-	95 %	-	5 %	-
<i>PA-</i> (316 žodžių)	16 %	3 %	11 %	14 %	10 %	-	46 %	-

2 LENTELE. Neapibrėžtą ypatybės kiekį žyminčių priešdėlių *po-*, *pa-* vedinių pamatinių žodžių kirčiavimas LKŽe

Tipas	Kirčiuotės			
	1	2	3	4
<i>PO-</i> (214 žodžių)	24 %	4 %	29 %	43 %
<i>PA-</i> (316 žodžių)	17 %	3 %	27 %	53 %

Priešdėlio *po-* vediniai kirčiuojami pagal du kirčiavimo modelius. Pagrindinis iš jų – pastovus kirčiavimas 1 kirčiuote.

Priešdėlio *pa-* vedinių kirčiavimas įvairesnis. Jie kirčiuojami pagal tris kirčiavimo modelius. Pagal pirmąjį kirčiavimo modelį kirčiuojami vediniai perima pamatinio žodžio kirčio vietą. Antrasis kirčiavimo modelis yra susijęs su variantiniu kirčiavimu priešdėlyje; trečiasis kirčiavimo modelis susijęs su kirčiavimu galūnėje.

Neapibrėžtą ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai:
priešdėlių *po-* ir *pa-* vedinių kirčiavimas

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Stasys Keinys. Trečia elektroninė versija internete, 2011. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Dvž – *Dieveniškų šnektos žodynas* 1, N–Ž. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.
- Laigonaitė Adelė 2002: *Lietuvių kalbos akcentologija*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Gimtasis žodis.
- LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas* 1: Leksika, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Mokslo, 1977.
- LKŽ I–XX – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–2, 2-asis leidimas. Vilnius: Mintis, 1968–1969; 3–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956–1962; 7–9, Vilnius: Mintis, 1966–1973; 10–15, Vilnius: Mokslo, 1976–1991; 16–17, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1996; 18–19, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997–1999; 20, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. G. Naktinienė. Elektroninio varianto pirmasis leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.
- LKŽK – *Lietuvių kalbos žodyno* kartoteka. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mikulėnienė Danguolė 1994: Linksniojamųjų priešdėlio **pā-* vedinių kirčiavimas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 34, 118–129.
- Mikulėnienė Danguolė 2005: *Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vardažodiniuose daiktavardžiuose ir jos kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Mikulėnienė Danguolė, Pakerys Antanas, Stundžia Bonifacas: 2007: *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Pakerys Antanas 1994: *Akcentologija* 1. Kaunas: Šviesa.
- Stundžia Bonifacas 1995: *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Stundžia Bonifacas 2009: *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Tamulionienė Aurelija 2013: Neapibrėžtą ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai: priešdėlio *po-* vedinių daryba. – *Acta Linguistica Lithuanica* 68, 126–145.

Adjectives Denoting an Indefinite Amount of Peculiarity: Accentuation of Derivatives with the Prefixes *po-* and *pa-*

SUMMARY

The article discusses the accentuation of adjectives denoting an indefinite amount of peculiarity, i.e. derivatives with the prefixes *po-* and *pa-* and their base words. The research object is adjectives denoting an indefinite amount of peculiarity, which are listed in the academic electronic *Dictionary of the Lithuanian Language*. Individual chapters of the article deal with accentuation of derivatives of each type of formation (prefixes *po-* and *pa-*) and their base words.

The analysis of the material revealed that nearly all derivatives with the prefix *po-* are stressed on the prefix and nearly always follow a fixed accentual paradigm but *Dictionary of the Lithuanian Language* records sparse groups of variants of derivatives stressed under the 3^a accentual paradigm. The prefix *pa-* shows a variable strength. The derivatives of this prefix analysed in the article are mostly stressed on the prefix or the ending; the tendency of take over of the stress from base words is less common.

Įteikta 2013 m. rugpjūčio 7 d.

AURELIJA TAMULIONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

a.tamulioniene@lki.lt